

Kirjallisuussuhteiden alkutaipaleella

Venäläisen kirjallisuuden varhainen käännöshistoria Suomessa on yhä kiehtova tutkimuskenttä täynnä odottamattomia tekstilöytöjä, rajanylityksiä, jännittäviä välittäjäpersoonia ja kääntäjäkohtaloita. Kun etsitään venäläisen kirjallisuuden varhaisia jälkiä suomalaisessa kulttuurikeskustelussa, tulee vastaan venäjää varsinaisesti osaamattomia ”tuntosarvia”, kuten Henrik Gabriel Porthan tai Christfried Ganander, jotka tästä huolimatta jättivät merkitseviä jälkiä käännöshistorian ensi lehdille.

Varsinaiset kaunokirjallisuuden ensimmäiset käännökset löytyvät vuodelta 1812, jolloin historiamme ensimmäiset Moskovan-stipendiaatit Eric Ehrström ja Carl Ottelin lähtivät Turun Akatemiasta omaan kieliharjoitteluunsa. Eli venäjän kielen opetuksen historia ja venäläisen kirjallisuuden käännöshistoria kulkivat käsi kädessä jo tuolloin.

Stipendiaattien matkasta tuli luvattoman jännittävä, sillä he joutuivat muun yliopiston kanssa evakkoon heti kun Napoleon hyökkäsi Venäjälle. Pakomatalla Nižni Novgorodiin toverukset tutustuivat vieraspelekoisten venäläisten mielialoihin, mikä pakotti nopeaan kielen oppimiseen. Samalla he kääntelivät runotekstejä omaksi ja ystäviensä huvitukseksi.

Näin valmistuivat Suomen ensimmäiset venäläisen kaunokirjallisuuden ruotsinnokset, ja vaikka käännöksiä oli hiukan aiemmin ilmestynyt jo ruotsiksi Ruotsissa, olivat stipendiaattien tuotokset ensimmäisiä suoraan venäjän kielestä tehtyjä käännöksiä. Toki he käänsivät liudan muutakin runoutta samalla matkalla. Palatessaan Turkuun keväällä 1813 he julkaisivat Pohjoismaiden ensimmäisen venäjän kieliopin, joka painettiin Pietarissa vuonna 1814. Siitä tuli pitkäksi aikaa ohittamaton oppimateriaali.

Stipendivuotensa jälkeen Eric Ehrström toimi venäjän kielen opettajana muiden muassa Elias Lönnrotille ja kättilöi tällä tavoin *Kalevalan* tekijän ensimmäistä sanomalehtijulkaisua, joka oli Karamzinin runon ruotsinnos vuodelta 1824. Ehrström itse muutti pian tämän jälkeen Pietariin ruotsinkielisen Pyhän Katariinan seurakunnan kirkkoherraksi. Monikielisyys oli hänelle arkipäivää, sillä hän oli ruotsinkielinen suomen kielen puolestapuhuja, joka käytti vaivattomasti venäjää, saksaa ja ranskaa. Tällä kielitaidolla oli käyttöä monikielisessä kulttuurien sulatusuunnissa eli Pietarissa.

Kuten Max Engman on tutkimuksissaan moneen kertaan osoittanut, Pietarista tuli vähitellen maailman suomalaisin kaupunki, joten on ihan ymmärrettävää, että myös suomalaisvenäläiset kirjallisuussuhteet kehittyivät siellä aivan erityisellä volyyymillä.

Suomalaisen seurakunnan ja kirkkokoulun ytimessä toimi muuan Thomas Friman, joka oli kiihkeä fennomaani. Virolaisen maaorjan pojanpoika puhui venäjää, saksaa ja englantia, mutta ruotsia ei nimeksikään. Hänen ihailunsa kohde oli aikakauden kuuluisa originelli, yliopistomaailman radikaali kapinallinen ja savokarjalaisen puhekielen esitaistelija Carl Axel Gottlund. Vuonna 1842 Friman kääntyi esikuvansa puoleen kirjeitse etsien hengenheimolaista ja tukea työlleen. Miesten välinen kirjeenvaihto Helsingin ja Pietarin välillä jatkui vuosia, ja nämä kirjeet ovat kiintoisaa dokumenttiaineistoa suomenkielisen pietarilaiskirjallisuuden varhaishistoriasta.

Kirjeenvaihto Gottlundin kanssa todistaa myös Frimanin tuolle ajalle poikkeuksellisesta käännösaktiivisuudesta, sillä hän julkaisi käännöstekstejä ennen kaikkea Gottlundin suomenkielisten sanomalehtien sivuilla. Friman luki myös ahkerasti pietarilaislehtiä. Kirjeessä hän mainitsee tuntevansa erään päätoimittajan ja ehdottaa Gottlundille julkaisemista tämän lehden sivuilla. Suunnitelma johti varhaiseen suomalaisen runouden venäjännökseen, joka oli Gottlundin eroottinen runo ”Tyttyä kaunista kahellessain”. Käännöksen teki muuan hengellisen akatemian viinaanmenevä venäläisopettaja.

Frimanin kirjalliset pietarilaiskontaktit olivat lähinnä venäläisiä nationalisteja, sittemmin kirjallisuudenhistorian unohtamia suuruuksia, joita hän myös suomeksi käänsi. Lisäksi hän päätyi suomentamaan melkoisen pinon ortodoksista liturgiakirjallisuutta edesauttaen näin suomenkielisen jumalanpalveluselämän kehittymistä ortodoksisen kirkon piirissä 1860-luvulla. Samaan aikaan hän opetti Pietarin kirkkokoulussa, oppilanaan esimerkiksi Samuli Suomalainen, josta oli tuleva vuosisadan kuuluisin venäläisen kirjallisuuden suomentaja.

Yksityiskohtaisemmin tätä kirjallisuussuhteiden alkutaivalta sekä sitä, mitä sitten seurasi, kartoittaa parhaillaan tutkimushankkeemme Venäläinen kirjallisuus ja Suomi. Hankkeen tulevassa nimikkojulkaisussa selvitetään suomalaisvenäläisten kirjallisuussuhteiden varhaisia käännteitä 1800-luvun alusta 1930-luvulle. Kyse ei ole koskaan ollut harmonisesta kumppanuudesta, vaan ennemminkin monisäikeisestä dialogista, jossa autonomian ajan suomalaisuuden ja suomenmielisyyden manifestit sekoittuvat paitsi Venäjän imperiumin kielipolitiikkaan, myös monikulttuuriseen rajapintaan, kuten inkeriläisiin, pietarinsuomalaisiin, viipurilaisyntyisiin ruotsin- ja saksankielisiin sekä karjalaisiin sukuihin, tekijöihin, välittäjiin ja kääntäjiin. Kyse on vääjäämättömän ylitrajaisesta suomalaisen ja venäläisen kirjallisuuden historiasta.

Tomi Huttunen

Kirjoittaja toimii venäläisen kirjallisuuden ja kulttuurin professorina, slavistiikan ja baltologian esihenkilönä sekä filosofian, taiteiden ja yhteiskunnan tutkimuksen tohtorihjelman johtajana Helsingin yliopistossa.